

УДК 37.01:378

ЗАГАЛЬНОНАВЧАЛЬНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ТЕХНІЧНОГО ВНЗ

Олексін Ю.П., Якубовська С.С.

Національний університет водного господарства та природокористування

В статті проаналізовано поняття «загальнонавчальна компетентність», «соціалізація», прослідковано взаємозв'язок розвитку загальнонавчальної компетенції як ключової з процесом соціалізації особистості студента технічного ВНЗ; визначено шляхи подолання проблеми формування гармонійно розвиненої, соціально активної толерантної особистості студента з високими духовними якостями, фахівця, здатного до саморозвитку і самовдосконалення

Ключові слова: загальнонавчальна компетентність, соціалізація, особистість студента

Постановка проблеми. Новий підхід до людини як самоцінності, як творця самої себе і обставин своєї життєдіяльності зумовлений сучасними суспільними потребами в соціальній сфері, економічному житті і безпосередньо спрямований на вирішення актуальних проблем освіти, розвитку молоді. В цих умовах постає питання використання нових методів, способів, прийомів організації освітнього процесу, у тому числі й для формування загальнонавчальних компетентностей студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему соціалізації особистості вивчали такі вчені, як О. Попова, І. Зарецька. Питання формування компетентностей в процесі навчання знайшли відображення в працях О. Овчарук, Т. Демидової, З. Курлянд.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Важливість формування у студентів загальнолюдських компетенцій, зокрема, загальнонавчальної, особливо у технічному ВНЗ, не піддається сумніву, адже мета освіти відтепер співвідноситься з формуванням базових компетентностей. Проте згорання процесу гуманізації та гуманітаризації, особливо в технічних ВНЗ, спонукає шукати інші моделі оцінювання ефективності освіти, які представлені такими підходами, як підхід з огляду на зміст, підхід з огляду на процес навчання, підхід з огляду на результати. На нашу думку, підхід з огляду на результати, який спрямовується цілим набором компетентностей (знань, умінь, навичок, ставлень тощо), котрими оволоділи ті, кого навчали, особливо актуальних для вищої технічної школи.

Формулювання цілей статті. Дослідити вплив рівня розвитку загальнонавчальних компетенцій на соціалізацію особистості студента технічного ВНЗ є метою нашої статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Компетентність – спеціальним шляхом структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, які набуваються у процесі навчання, що дають змогу людині визначати, тобто ідентифікувати і розв'язувати незалежно від контексту (від ситуації) проблеми, характерні для певної сфери діяльності.

Компетентний – освічений у певній галузі; той, хто має право за власними знаннями чи повноваженнями виконувати або вирішувати «будь-що». До того ж підкреслимо, що коли кажуть «це моя компетенція», як правило, мають на ува-

зі саме друге значення; коли ж кажуть «він не компетентний» більш того – «професійно не компетентний», то йдеться про відсутність знань, умінь, досвіду тощо [4].

Компетентнісний підхід до професійної освіти, що реалізується у контексті Болонського процесу, дає змогу зберегти культурно-історичні і етносоціальні цінності, якщо компетентності розглядати як особистісні утворення, що містять інтелектуальні, емоційні і моральні складові [4].

Компетентнісний підхід – спрямованість педагогічного процесу на формування і розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Результатом такого процесу буде сформована загальна компетентність людини, що є сукупністю ключових компетентностей, – інтегрована характеристикою особистості. Така характеристика має бути сформована у процесі навчання й містити знання, вміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості. Використання означеного підходу сприяє подоланню традиційних когнітивних орієнтацій професійної освіти, приводить до нового її змісту, методів і технологій [4].

Компетентності, на думку експертів Ради Європи, передбачають:

- спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні та соціальні потреби;
- наявність необхідного для цього комплексу ставлень, цінностей, знань, умінь і навичок.

Однією з складових поняття "компетентність" є навчальна, яка передбачає дві центральні ідеї: інтелектуальний розвиток особистості та здатність учитися впродовж життя.

Напрямами набуття її є такі, як застосування фундаментальних навичок рахування, письма і читання; використання ІКТ-навичок та відповідних технологій; організування та рефлексування (аналіз й оцінка ходу своїх думок і дій) власного навчального процесу, обирання й застосування ефективної стратегії навчання та нових інформаційних технологій; застосування технологій пошуку, аналізу та систематизації інформації різних джерел, навичок критичного мислення, стратегій набуття додаткових знань і умінь (включаючи запам'ятовування), різних способів письмового фіксування, накопичування відповідного асоціативного досвіду; аналіз об'єктів, ситуацій та взаємозв'язків, використання та оцінювання власних стратегій розв'язання пізнавальних проблем, висловлювання власної

думки, застосування різноманітних прийомів аргументування в різних соціокультурних контекстах; дослідження у системі простих технічних, наукових, соціальних та інших питань [4].

Соціалізація (від лат. – суспільний) – процес засвоєння індивідом певної системи, знань норм і цінностей, що допомагають йому функціонувати як повноправному члену суспільства [6].

Процес навчання (у т.ч. й формування загальнонавчальних компетентностей) і соціалізації проходять паралельно і в той же час незалежно один від одного, хоч й спрямовані на становлення особистості, визначення людиною свого місця в житті, соціального та професійного самовизначення.

Результатом навчання є навченість, рівень якої залежатиме від навчованості. Навчованість – здатність студента до засвоєння визначеного обсягу інформації та її використання в практичній діяльності [6].

Навченість – реальний результат, що показує кількість і якість засвоєної інформації та сформованих умінь [6].

Загальновідомо, що навчання є цілеспрямованим процесом, а соціалізація – стихійним. Незалежно від нашого бажання, сама реальність не залишає нас байдужими, не дозволяє «відмежуватися» від неї. Навчання здійснюється конкретними суб'єктами і на якомусь етапі людина може опинитися поза їх впливом. Та вплив соціальних умов людина відчуває завжди. Отож, чи спроможне навчання впливати на стихійний процес соціалізації?

Уміння формуються на основі знань про способи (прийоми) навчальної роботи і виконання вправ у застосуванні цих знань на практиці.

Прийоми навчальної роботи – це ті способи, якими вона виконується студентами і які можуть бути виражені у переліку дій, що входять до складу прийому. Цей перелік дій носить характер вказівок, рекомендацій, правил тощо [4].

Уміння студента показують ступінь оволодіння ним прийомами навчальної роботи. Ознакою сформованого вміння є здатність студентів переносити відомі їм навчальні або розумові дії (прийом) в нову ситуацію, вибирати і використовувати адекватні прийоми для розв'язання оригінальних задач [4].

Навичка – це певна сукупність дій, виконуваних з високою часткою автоматизму й індивідуальних до специфіки досліджуваних питань, наприклад, до особливостей джерел знань [4]. Навички є складовими більш складних прийомів, таких як, аналітичне читання тексту; складання письмових планів; тезування чи конспектування; картинний й аналітичний опис; угруповання, порівняння, систематизація інформації.

Тому формування загальнонавчальної компетентності відбувається, в основному, у процесі самостійної навчальної роботи, під якою ми розуміємо таку роботу, яку студенти виконують за завданням викладача, під його керівництвом. Ця робота потребує самостійного розумового напруження.

Коли самостійна навчальна робота відбувається за власною ініціативою студента, то роль викладача не виходить за межі інструктування або консультування. Працюючи самостійно, студенти поєднують мислення з виконанням певних дій.

Залежно від поставленої мети самостійна робота може передбачати як виконавчу, так і творчу діяльність [4].

Виконавчу діяльність ми розуміємо як самостійну роботу за готовим зразком наслідувально-го або відтворювального характеру.

Виконавча діяльність – обов'язковий щабель для складнішої діяльності – творчої. Перехідним видом від виконавчої роботи до творчої самостійної є реконструктивні завдання, які передбачають елементарні комбінації з навчальним матеріалом, способами або прийомами діяльності.

Самостійна робота реконструктивного характеру включає добір власних прикладів до певного правила; списування тексту заповнюванням пропусків на кілька правил; творчий диктант; вправа за опорними словами; розв'язування завдань, що потребують комбінування певних умінь; складання завдань, прикладів певного типу.

Конструктивні або творчі роботи – складніший тип самостійної роботи, серед яких подати інформацію на задану тему; встановити найпростіший шлях вирішення проблеми; скласти таблицю, діаграму тощо; провести дослідження з додержанням певних умов. До робіт творчого характеру, що виконуються за власною ініціативою, можна віднести конструювання нових прикладів; оригінальне розв'язування складного завдання; виявлення можливих шляхів розв'язування певного типу задач; дослідницька робота в галузі навчальних дисциплін.

На основі більш простих умінь поступово формуються більш складні, узагальнені, які разом зі знаннями та ставленнями визначають рівень відповідної галузевої компетентності студента.

З поняттям самостійної роботи тісно пов'язане поняття пізнавальної активності студентів. Активність у загальному (біологічному) розумінні є властивістю тваринних організмів реагувати (для задоволення своїх життєвих потреб) на зовнішні подразники. У людини активність полягає в здатності змінювати навколишню дійсність відповідно до власних потреб, поглядів, цілей. У студентів навчально-пізнавальна активність виявляється в енергійній, інтенсивній діяльності, спрямованій на засвоєння, систематизацію і творче застосування навичок і вмінь.

Активність студента неможливо розглядати відокремлено від проблеми самостійності як важливої якості особистості. Самостійність має супроводжувати процес активізації, а в кінцевому результаті – і соціалізації.

Самостійність студента як риса виявляється в організації діяльності (організаційна); в оволодінні знаннями (пізнавальна); у застосуванні знань (прикладна).

Під самостійністю ми розуміємо рису особистості, її вольову якість, що визначається вмінням свідомо скеровувати поведінку, діяльність відповідно до власних поглядів і переконань, переборюючи перешкоди на шляху до поставленої мети.

Видатний німецький педагог А. Дістервег писав: «Власне людським у людини є її самостійність» [2]. Проявами самостійності студента є вміння бачити суть поставленого перед ним завдання; вміння виділити основне в ньому; вміння самостійно його розв'язати; вміння орієнтуватися, критично оцінювати поставлене завдання; вміння висловлювати свою точку зору щодо нього незалежно від думки інших. Таким чином, самостійність пов'язана з наявністю знань, умінь і навичок; активність

і самостійність тісно пов'язані між собою. Так як самостійність ширше поняття, ніж активність, активність є показником перетворювальної самостійної діяльності, а самостійність – рисою характеру. З роками, у процесі діяльності, у студентів глибше формується справжня критично усвідомлена і обґрунтована самостійність, яка стає вже психологічною потребою і проявом соціалізації.

Соціалізація містить як соціально-контрольовані процеси цілеспрямованого впливу на особистість (виховання), так і стихійні, спонтанні процеси, що впливають на її формування. Незважаючи на широке вживання, термін «соціалізація» не має однозначного тлумачення, зближуючись в одних випадках з вихованням, а в інших – з формуванням особистості [6].

Процес і результати соціалізації заключають в собі внутрішнє протиріччя. «В ідеалі, – відзначає А.В. Мудрик, – соціалізована людина має бути спроможною протистояти якщо не суспільству, то тим чи іншим життєвим обставинам. Проте ми зустрічаємо людей, цілком соціалізованих, що фактично розчинились в соціумі, але не спроможних до тієї активності, яка потрібна для протиставлення середовищу, впливу на нього, можливої більш повної самореалізації» [2].

Особистість тільки тоді й може стати особистістю, коли вона щомиті свого повсякденного життя відчуває світ як ціле, більше того, радіє йому, прагне його. Тоді вона матиме шанс стати творцем цього світу. Якою різнобічною і багатогранною є така особистість, таким же багатограним має бути процес її формування, вплив на неї, її поступове становлення.

Особа соціалізується, уписується в навколишній світ поступово, проходячи певні, характерні тільки для неї стадії розвитку, переборюючи тільки їй відомі й зрозумілі перепони. Соціальна, громадянська зрілість у кожної особи настає у тільки їй відповідний вік, і у всіх громадян це відбувається по-різному, хоча й існують певні загальні критерії. По суті, вростання в суспільство, усвідомлення себе в ньому і його в особі відбувається впродовж усього життя, і у всіх людей неоднаково. Освіта, яку здобуває особистість (у т.ч. й сформовані загальнонавчальні уміння і навички), її якість і кількість прискорюють соціалізацію індивіда, процес перетворення його на повноцінного громадянина. Часто людина вже в процесі трудової діяльності, тобто в ході свого функціонування як частини загальної суспільної системи, починає усвідомлювати важливість і необхідність освіти як засобу власного зростання, підвищення якості соціалізації, що в майбутньому допоможе кожному досягти власної свободи.

Освіта безпосередньо пов'язана з найголовнішим моментом буття людини – з майбутнім, бо «минуле ми не владні змінити і стати над ним як володарі власної долі» [5]. Навпаки, минуле падає над нами. І не лише тому, що воно – наше минуле, а й тому, що воно детермінує наше теперішнє. Щоб змінити щось у цьому теперішньому, потрібен «прорив» у майбутнє, у власну свободу, у незалежність від наявних обставин [1].

Освіта (у т.ч. й набуті загальнонавчальні компетенції) є принциповим, формотворчим, категоріальним моментом людської свободи, бо вона впливає на майбутнє, органічно пов'язана з ним,

творить його. А минуле залишається в її структурі в застиглій формі. Змінюватися можуть тільки трактування і розуміння минулого, творче осмислення його форми і суті для побудови структур майбутнього. Чим краще ми знаємо минуле, чим глибше ми осмислили його для себе, чим ближче наше трактування його до дійсності (не без опори на загальнонавчальні уміння і навички), тим впевненіше ми можемо дивитись на наші проекти майбутнього – як особистого, так і суспільного. Освіта, зокрема і загальнонавчальні компетенції, допомагають окремій особистості структурувати своє нинішнє і спланувати майбутнє, соціалізуватися у майбутньому суспільстві [1].

Проведені дослідження показали, більше половини студентів вважають основною причиною своєї неуспішності низький рівень загальнонавчальної компетенції та недостатність умінь і навичок організації процесу її формування. Адже чим складнішою і насиченішою стає освітня діяльність, тим вищі вимоги до її ефективності, тим більшого значення набувають навчальні вміння, які є своєрідним ключем до вирішення багатьох актуальних соціальних проблем.

Компетентності, зокрема і загальнонавчальна, є тими індикаторами, які дозволяють визначити готовність студента до професійної діяльності, його подальшого розвитку й активної участі в житті суспільства, тому що саме соціально компетентна людина здатна самостійно приймати рішення і прагнути до розуміння власних почуттів і вимог; блокувати неприємні почуття та особисту неприязнь; знати, як досягати мети найефективнішим способом; правильно розуміти бажання, очікування й вимоги інших людей, враховувати їхні права; розуміти, як з урахуванням окремих обставин і часу поводитися, беручи до уваги інтереси інших людей, власні вимоги; усвідомлювати, що соціальна компетентність не має нічого спільного з агресивністю і передбачає повагу прав і обов'язків інших [3].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку. Метою навчання у ВНЗ є виховання у студентів бажання вчитися, а комплекс знань, умінь і навичок є підґрунтям для набуття необхідних життєвих компетентностей, зокрема і загальнонавчальної, які відіграють ключову роль в соціалізації особистості.

Нормативні документи, що визначають основні положення змісту вищої освіти наголошують на гуманістичному спрямуванні освіти, проте нормативна частина зазнала, на нашу думку, негативних змін – перелік та об'єм обов'язкового вивчення соціально-гуманітарних дисциплін було нещадно скорочено, а такі дисципліни, як педагогіка і психологія взагалі виключені зі списку обов'язкових в технічних ВНЗ, що на нашу думку, призвело до сповільнення процесу формування загальнолюдських компетенцій, зокрема, і загальнонавчальної, яка тісно пов'язана з процесом соціалізації особистості студента, його успішної адаптації до навчання у ВНЗ.

Отже, надання гуманістичної спрямованості фундаментальним і спеціальним дисциплінам сприятиме забезпеченню європейського рівня освіти в Україні, виробленню у студентів професійних навичок, вихованню гармонійно розвинутої, соціально активної толерантної людини з високими духовними якостями, фахівця, здатного до саморозвитку і самовдосконалення.

Список літератури:

1. Демидова Т.Є. Підготовка майбутніх вчителів до формування загальнонавчальних умінь у молодших школярів / Т.Є. Демидова // Педагогіка. Научно-теоретичний журнал. ООО «Педагогіка»: 2004. – № 8. – С. 57–68.
2. Зарецька І. Мета виховання – особистість, готова до взаємодії з середовищем / І. Зарецька // Директор школи. Науково-методичний журнал. 2003. – № 1. – С. 57–66.
3. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: «К.І.С.», 2003. – С. 13–42.
4. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / З.Н. Курлянд, Р.І. Хмелюк, А.В. Семенова та ін.; За ред. З.Н. Курлянд. – 3-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 495 с.
5. Попова О.Б. Освіта і соціалізація особистості / О.Б. Попова // Освіта і управління. Науково-практичний журнал. 2002. Том 2. № 2. С. 169–174.
6. Соціолого-педагогічний словник // За ред. В.В. Радула. – К.: «ЕксОб», 2004. – С. 240.

Олексин Ю.П., Якубовская С.С.

Национальный университет водного хозяйства и природопользования

ОБЩЕУЧЕБНЫЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ КАК СРЕДСТВО СОЦИАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ ВУЗОВ

Аннотация

В статье проанализированы понятия «общеучебная компетентность», «социализация», прослежены взаимосвязь развития общеучебной компетенции как ключевой с процессом социализации личности студента технического вуза; определены пути решения проблемы формирования гармонично развитой, социально активной, толерантной личности студента с высокими духовными качествами, специалиста, способного к саморазвитию и самоусовершенствованию.

Ключевые слова: общеучебных компетентность, социализация, личность студента.

Oleksin Y.P., Jakubowski S.S.

National University of Water and Environmental Engineering

GENERAL-ADVANCED COMPETENCE AS A MEANS OF SOCIALIZATION OF A PERSONALITY OF STUDENT OF TECHNICAL HIGHER EDUCATION

Summary

The article analyzes the concept of "general education competence", "socialization", the relationship between the development of general educational competence as the key to the process of socialization of the student of a technical university; the ways of overcoming the problem of formation of a harmoniously motivated, socially active tolerant personality of a student with high spiritual qualities, a specialist capable of self-development and self-perfection the article analyzes the concept of "general education competence", "socialization", the relationship between the development of general educational competence as the key to the process of socialization of the student of a technical university; the ways of overcoming the problem of formation of a harmoniously motivated, socially active tolerant personality of a student with high spiritual qualities, a specialist capable of self-development and self-perfection.

Keywords: general educational competence, socialization, student's personality.